

CHORVACHILIK BILAN BOG‘LIQ QADIMIY DINIY MAROSIMLAR ZARDUSHTIYLIK MISOLIDA

Azamova Sitora Ayonovna

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Do‘stiyorova Sevinch

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Tarix yo‘nalishi 2-kurs talabasi

***Annotatsiya.** Mazkur maqola Zardushtiylik dinidagi chorvachilik va diniy marosimlarning ahamiyatini o‘rganishga bag‘ishlangan. Unda chorvachilikning diniy, ekologik va ijtimoiy jihatlari tahlil qilinib, Zardushtiylikdagi asosiy marosimlar – qurbonlik va hosildorlik tantanalari, hayvonlarga bo‘lgan hurmat, tabiat bilan uyg‘unlik tamoyillari yoritiladi.*

***Kalit so‘zlar:** Zardushtiylik, Mery Boyse, chorvachilik, diniy marosimlar, qurbonlik, Ahuramazda, tabiatni asrash, ijtimoiy birlik, e zgulik, yovuzlik, ekologik qadriyatlar.*

Zardushtiylik – qadimiy Forsda, hozirgi Eron hududida miloddan avvalgi VI asrda Zardusht tomonidan asos solingan diniy tizimdir. Bu dinning asosiy tamoyillari yaxshilik va yomonlik o‘rtasidagi kurash va Ahura Mazda nomli bitta oliy qudratga e‘tiqodga asoslanadi. Zardushtiylik dunyoning eng qadimiy monoteistik dinlaridan biri bo‘lib, uning ta‘limotlarida tabiatni asrash va hayvonlarni himoya qilishga katta e‘tibor qaratilgan. Zardushtiylikda chorvachilik, insonning tabiatga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi asosiy tamoyillaridan biri sifatida qaralgan. Bu dinning markaziy g‘oyalaridan biri “Asha” prinsipiga, ya’ni haqiqat, tartib va muvozanatni saqlash zaruratiga asoslanadi. Chorvachilik bu prinsipning amaliy ifodasi sifatida, hayvonlarni boqish, ularga g‘amxo‘rlik qilish va ularni asrab-avaylash Zardushtiylikda

muqaddas burch hisoblanadi. Zardushtiylikda hayvonlarga nisbatan hurmat, tabiatning muhim qismi bo‘lgan ular bilan uyg‘unlikni ta‘minlashga qaratilgan diniy marosimlar bilan mustahkamlanadi. Bu maqola Zardushtiylikdagi chorvachilik va diniy marosimlarning ahamiyatini tahlil qilib, hayvonlarga bo‘lgan hurmat va tabiatni asrashning muqaddas burch sifatida qanday qadriyatlar asosida amalga oshirilganini ko‘rsatishga qaratilgan.

Zardushtiylikda chorvachilik, insonning tabiatga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi asoslardandir. Bu dinning asosiy tamoyillaridan biri — “Asha” prinsipi, ya’ni haqiqat, tartib va muvozanatni saqlash zarurati. Chorvachilik bu prinsipning amaliy ifodasi sifatida qaralgan, chunki hayvonlarni boqish, ularga g‘amxo‘rlik qilish va ularni asrab-avaylash Zardushtiylikda muqaddas burch hisoblanadi. J. Duchesne-Guillemin, “Zoroastrianism: An Introduction to an Ancient Faith” asarida, Zardushtiylikda chorvachilikning diniy ahamiyatini va hayvonlarga nisbatan hurmatni ta’kidlaydi. Uning fikriga ko‘ra, Zardushtiylikda hayvonlarga alohida e’tibor mavjud, chunki ular tabiatning muhim qismi bo‘lib, insonning farovonligi va hayoti uchun zarur hisoblanadi. U Zardushtiylik e’tiqodida chorvachilikning o‘rni haqida yozarkan, hayvonlarni himoya qilish va ular bilan pok saqlanishning, insonning ahloqi va ruhiy pokligi bilan bog‘liqligini tushuntiradi. Zardushtiylikda tabiat va uning barcha unsurlariga, jumladan, chorvachilikka, hurmat ko‘rsatish insonning axloqiy mas’uliyatidir. “Vohu Manah” (yaxshilik) — Zardushtiylikning muhim axloqiy tamoyillaridan biri bo‘lib, chorvachilik bu yaxshilikni amalda qo‘llashning bir shakli sifatida tasvirlangan. Zardushtiylikdagi asosiy axloqiy g‘oya, “Ezgu ishlarni qilish” va “Yovuz ishlarni rad etish” kabi tushunchalar chorvachilik faoliyatining diniy mohiyatini tashkil etadi. [2] Zardushtiylikda chorvachilikka bag‘ishlangan marosimlar, ayniqsa, hosildorlikni oshirish va tabiatni asrashni maqsad qilgan. Ushbu marosimlar asosi tozalikka, tabiatga hurmatga va hayvonlarga g‘amxo‘rlik qilishga qaratilgan. Masalan, Geush Urvan marosimi Zardushtiylikdagi eng muhim diniy marosimlardan biridir. “Geush Urvan” so‘zi forscha “Geush” (sigir) va “Urvan” (ruh) so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, bu marosim sigirning ruhini

poklash va uning muhofazasini ta'minlashga bag'ishlangan. Zardushtiylikda hayvonlar, xususan, sigirlar, tabiat va insoniyat hayoti uchun juda muhim hisoblanadi, chunki ular oziq-ovqat manbai bo'lishi mumkin, shuningdek, ular ruhiy tozalikka ega bo'lishi kerak. Bu marosim hayvonlarning nafaqat fizik, balki ruhiy holatini ham poklashga yo'naltirilgan. Mary Boyce, Geush Urvan marosimini shunday ta'riflaydi: "Geush Urvan marosimi, sigirlar va boshqa chorvadorlarning ruhlarini poklash va muhofaza qilish uchun o'tkaziladi. Bu marosim Zardushtiylarning hayvonlar va tabiatga nisbatan bo'lgan hurmatini ko'rsatadi. Ularning e'tiqodicha, hayvonlar odamlar uchun oziq-ovqat bo'lishdan oldin, ruhiy tozalikni saqlashlari kerak." [7] Zardushtiylikda bu marosim orqali, insonlar nafaqat hayvonlarni, balki tabiatni ham muqaddas hisoblaydilar, va hayvonlarning ruhini tozalash orqali jamiyatning ruhiy va axloqiy pokligini ta'minlashga intilishadi. Zardushtiylikda hayvonlarni qurbon qilish marosimlari, Ahuramazda va boshqa ilohiy mavjudotlarga minnatdorchilik bildirishning, shuningdek, jamiyatda ezgulikni targ'ib qilishning vositasi sifatida muhim ahamiyatga ega. Qurbonliklarda sigir, qo'y va boshqa chorva hayvonlarining go'shti foydalaniladi. Qurbonlik marosimlari yordamida ezgulik kuchaytiriladi va jamiyatdagi birdamlik mustahkamlanadi. [3] Qurbonlikni tashkil etishda hayvonlarning sog'lom va toza bo'lishi muhim hisoblangan. Bu ularning muqaddasligini va diniy marosimlarga tayyorligini anglatadi. Mary Boyce qurbonlik marosimlarini Zardushtiylikda toza va muqaddas hayvonlarni tanlab, ularni tabiatni tozalash va ahloqiy poklikni saqlash uchun qurbon qilish sifatida ta'riflaydi. Mary Boyce, Zardushtiylar hayvonlarni faqat diniy maqsadlar uchun emas, balki ularning ruhini poklash va tabiatga nisbatan hurmatni saqlash uchun qurbon qilishadi deb ta'kidlaydi. [7] Zardushtiylikda, ayniqsa, bahorda chorvachilik bilan bog'liq marosimlar o'tkazilgan. Ushbu marosimlar hayvonlarning ko'payishi va ularning naslini rivojlantirishga qaratilgan edi. Bahorda o'tkaziladigan marosimlar davomida hayvonlar bezatiladi va Ahuramazdaga bag'ishlangan duolar o'qilib, maxsus ibodatlar o'tkaziladi. Bu marosimlar hosildorlikni va hayvonlarning sog'lom ko'payishini ta'minlashga

qaratilgan. [1] Avesto — Zardushtiylik diniy ta’limotining asosiy muqaddas kitobi bo‘lib, unda insoniyatning yaratilishi, axloqiy qadriyatlar, xudo Ahuramazda va boshqa ilohiy mavjudotlar, shuningdek, chorvachilik bilan bog‘liq diniy marosimlar haqida ma’lumotlar mavjud. Avesto, aslida, bir qancha kitoblardan tashkil topgan bo‘lib, uning asosiy qismlari Yasna, Visparad, Yashtlar, Vendidad hisoblanadi. Zardushtiylikda chorvachilik va hayvonlarga bo‘lgan hurmatning o‘rni haqida Avestoda aniq ta’limotlar mavjud. Bu kitob, tabiatni, uning barcha mavjudotlarini va ayniqsa, hayvonlarni asrashni muqaddas burch sifatida qaraydi. Avestoning bir qismi bo‘lgan Vendidadda (yoki Videvdat), hayvonlarga bo‘lgan hurmat va ularni boqish, asrash masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Vendidadda hayvonlar insoniyatning ruhiy va moddiy farovonligida muhim rol o‘ynaydi. Hayvonlar, xususan, sigir va qo‘ylar, ilohiy mavjudotlarning yaratgan kuchlarini ifodalaydi. [4] Shuningdek, ular Ahuramazda tomonidan yaratilgan bo‘lib, ularni so‘ymaslik va e‘zozlash zardushtiylar uchun dinning asosiy tamoyilidir. Avestoning Yasna qismida, gava (sigir) ilohiy bir ramz sifatida keltiriladi. Bu hayvon, Ahuramazdaning yaratuvchilik qudratining timsoli sifatida ta’riflanadi. Sigirlar, Zardushtiylikda obodlik va mo‘jiza ramzi sifatida ko‘rilgan va ularning go‘shiti qurbonlik marosimlarida ishlatilgan. Shuningdek, ular qo‘ylar va boshqa chorva hayvonlaridan ham diniy marosimlarda foydalangan. Jumladan, Avesto matnlarida mayda mollarga homiylik qiluvchi iloh Frodat-Fshova nomi bilan zikr etilgan bo‘lib, uning birmuncha keyingi qismlari hisoblangan „Xorda Avesto“ da „Ayatrima“, ya’ni — „Chorvani otarlarga qaytarish bayrami“ o‘tkazilganligi haqida ma’lumotlar beriladi. [6]. Avesto, Zardushtiylikda qurbonlik marosimlarini amalga oshirishni axloqiy burch sifatida tasvirlaydi. Avestodagi Yashtlar qismlarida, turli xil tabiat kuchlari va ularning odamlar hayotidagi o‘rni haqida bayonotlar mavjud. Bu yerda hayvonlar va tabiatga nisbatan hurmat va ehtirom keltirilgan, va ularni so‘yish hamda ulardan foydalanish axloqiy me‘yorlarga muvofiq amalga oshirilgan. Avestoda sigir (gava) barcha tiriklikning manbai va hayotiy energiya ifodasi sifatida e’tirof etiladi. Bu obraz nafaqat chorva hayvonlarining iqtisodiy ahamiyatini, balki

ularning ruhiy-tarbiyaviy maqomini ham ko'rsatadi. Sigir va boshqa chorva hayvonlariga g'amxo'rlik qilish ezgulikning namoyishi hisoblangan. Misol sifatida sigirning odamlarni oziqlantirishdagi roli (sut va go'sht manbai sifatida) ilohiy ish sifatida ko'rilgan.[1]. Zardushtiylikda hayvonlarni boqish, ularga mehribonlik qilish va ularning himoyasi insonning axloqiy mas'uliyati deb belgilangani jamiyatdagi hayvonlarga nisbatan hurmat va g'amxo'rlik an'anasining asosiga aylangan. Chorvachilik Zardushtiylikda diniy e'tiqodning amaliy jihatlarini shakllantirgan. Marosimlar orqali jamiyatning diniy, iqtisodiy va ekologik ehtiyojlari uyg'unlashtirilgan. Qurbonlik marosimlari Zardushtiylik e'tiqodida xudolar bilan aloqani mustahkamlash vositasi sifatida ko'rilgan. Bu jarayonda chorva hayvonlari qurbon qilib, ulardan olinadigan mahsulotlar (sut, yog', go'sht) jamoaga ulashilgan. Qurbonlikdan oldin hayvonlar toza saqlangan va ularga mehr ko'rsatilgan. Zardushtiylikda bahor mavsumi chorva hayvonlarining nasl berishi bilan bog'liq bo'lgan. Maxsus marosimlarda hayvonlar bezatilib, qishloq atrofida aylantirilgan. Ahuramazdaga bag'ishlangan ibodat va duo marosimlari o'tkazilgan. [5] Zardushtiylikdagi muqaddas olov (otash) bilan bog'liq marosimlarda chorva hayvonlaridan olingan mahsulotlar (sut yoki yog') otashni ushlab turishda ishlatilgan. Bu harakat hayvonlarning muqaddasligi va inson hayotidagi rolini yana bir bor tasdiqlagan. Zardushtiylik e'tiqodiga ko'ra, tabiatni muhofaza qilish insonning asosiy burchlaridan biri hisoblangan. Chorvachilikni asrash orqali hayvonlar sonini oshirish va biologik muvozanatni ta'minlashga intilish Zardushtiylikning ekologik falsafasining asosiy qismiga aylangan. Misol uchun, hayvonlarni beparvo o'ldirish qat'iy taqiqlangan. Hayvonlar nafaqat oziq-ovqat manbai, balki transport va mehnat quvvati sifatida ham qadrlangan. Ularning ahamiyati iqtisodiy faoliyatni rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilgan.[2] Zardushtiylikdagi chorvachilikka oid qadriyatlar va marosimlar bugungi kunda ham xalq an'analarida uchraydi. Markaziy Osiyoda Navro'z marosimlari Zardushtiylikdagi bahor va hosildorlik bilan bog'liq qadimiy marosimlarni aks ettiradi. Bu jarayonda hayvonlar va tabiatga hurmat ko'rsatish an'analari ham saqlanib

qolgan. O‘zbekiston va qo‘shni mamlakatlarda hayvonlarni hurmat qilish, ularni nazr qilish yoki ularning farovonligi uchun duolar qilish kabi qadimiy amallar davom etmoqda.

Zardushtiylik chorvachilikni diniy va iqtisodiy hayotning muhim qismi sifatida talqin etgan. Ushbu e‘tiqod chorva hayvonlarini hurmat qilish va tabiatni muhofaza qilish tamoyillariga asoslangan. Mazkur qadriyatlar insoniyatning ekologik muvozanatini saqlash, ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash va madaniy merosni boyitishda davom etmoqda. Zardushtiylikning chorvachilikka oid falsafiy qarashlari bugungi kunda ham ahamiyatli va dolzarbdir.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Boymatov, A. “Zardushtiylikda Chorvachilikning o‘rni Va Ahamiyati.” O‘zbekiston Tarixi-2018. 56–62-Bet.
2. Ismoilov, S. “Markaziy Osiyoda Chorvachilikka Oid An’anaviy Marosimlar.” Milliy Meros Tadqiqotlari-2020. 34–41-Bet.
3. Nuriddinov, F. “Qadimgi Jamiyatlarda Hosildorlik Marosimlari.” Arxeologiya Va Etnografiya-2015 12–19-Bet.
4. Avesto (O‘zbekcha Tarjima). Toshkent-2012.
5. Tursunov, Z. “Zardushtiylikda Hayvonlar Va Tabiatga Bo‘Lgan Hurmat.” Oliy Ta’lim Va Ilmiy Tadqiqotlar-2021, 27–33-Bet.
6. Ashirov A. “Avestodan Meros Marosimlar” T- 2001. 10-Bet
7. Mary Boyse “Zoroastrians: Their Religious Beliefs And Practices” London-1979 70-80-betlar.
8. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
9. Omonov B. N., Ochilova G. A., Azamova S. A. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ECOLOGICAL ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN //World of Scientific news in Science. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 15-28.

10. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
11. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
12. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
13. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
14. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
15. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.
16. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.
17. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.